

Jerzak L., Kavanagh B.P., Tryjanowski P. (red.)
Ptaki krukowate Polski [Corvids of Poland]
Bogucki Wyd. Nauk., Poznań 2005

*Paweł T. Dolata, Tomasz Ekiert, Marcin Antczak,
Marcin Rachel, Piotr Zduniak*

Kolorowe znakowanie kawki *Corvus monedula* w Polsce

Colour ringing of the Jackdaw *Corvus monedula* in Poland

ABSTRACT: Ringing of the Jackdaws in Poland started in 1931 and before the Second World War was much more intensive than in the recent times. Results of ringing in 1931-1964 were published by Busse (1963, 1969); since that time there is no new data about migration status of this species in Poland. New colour ringing program of breeding and wintering Jackdaws started in 2004. Plastic rings - 2 cm high, red with white digits - are possible to resighting by binocular or telescope. These rings are useful in the breeding biology studies also.

KEY WORDS: Jackdaw, *Corvus monedula*, ringing, migration, wintering, methods

STRESZCZENIE: Obrączkowanie kawek w celach naukowych rozpoczęto w Polsce w 1931 roku i od tego czasu rocznie obrączkowano do 100 (zwykle mniej) osobników tego gatunku. Przedstawiono pierwsze wyniki projektu kolorowego znakowania kawek w południowej Wielkopolsce i plany intensyfikacji prac terenowych w nadchodzących latach.

SŁOWA KLUCZOWE: kawka, *Corvus monedula*, obrączkowanie, wędrówki, zimowanie, metodyka

---

Paweł T. Dolata, Tomasz Ekiert, Marcin Antczak, Marcin Rachel, Południowowielkopolska Grupa Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków, ul. Wrocławska 60A/7, 63-400 Ostrów Wlkp., e-mail: makri25@poczta.onet.pl

Marcin Antczak, Department of Zoology, Faculty of Biological Sciences, University of South Bohemia, Branisovská 31, 370 05 České Budějovice, Czech Republic

Piotr Zduniak, Zakład Biologii i Ekologii Ptaków, Uniwersytet im. A. Mickiewicza, ul. Umultowska 89, 61-614 Poznań, e-mail: kudlaty@amu.edu.pl

Historia obrączkowania kawek w Polsce

Obrączkowanie kawek w celach naukowych rozpoczęto w Polsce w 1931 r., pierwszym roku funkcjonowania krajowej centrali obrączkowania ptaków, kiedy to oznakowano 3 os. tego gatunku (Domaniewski 1933). W krótkim czasie liczba znakowanych osiągnęła znaczne rozmiary. W ostatnich latach przed II wojną światową wyniosła 303 os. w 1938 roku i 392 os. w 1939 roku (Rydzewski 1949a, b). Po wojennej przerwie obrączkowanie kawek wznowiono w 1947 roku (Szczepski 1951). Nie osiągnięto jednak nigdy ilości znakowanych ptaków sprzed wojny. W latach 1955–1962 znakowano rocznie od 51 do 151 kawek, a łączna liczba oznakowanych ptaków w latach 1931–1962 wyniosła 2629 os. (Szczepski 1970, 1976).

Dotychczasowe podsumowania

Początek lat 60. ubiegłego wieku zakończył pewien okres w obrączkowaniu ptaków, a szczególnie ptaków krukowatych w Polsce. Rok 1962 był ostatnim, za który opublikowano, z opóźnieniem 14 lat, pełen raport z wyników obrączkowania (Szczepski 1976). Zwiększająca się liczba obrączkowanych ptaków i rozpoczęcie w 1960 roku masowej akcji obrączkowania lotnych ptaków chwypanych w sieci ornitologiczne w punktach przelotu na wybrzeżu Bałtyku – prowadzonej do dziś *Akcji Bałtyckiej* – przynoszą tak duże ilości wiadomości powrotnych, że paradoksalnie utrudniają opracowywanie danych o wszystkich znakowanych gatunkach, a zamieszczanie każdej informacji o ponownym stwierdzeniu (w tym wiadomości miejscowych) stało się niecelowe i praktycznie niemożliwe.

W tym okresie materiał z obrączkowania ptaków krukowatych, zebrany w latach 1931–1964, został opracowany, kolejno w skali Polski i całej Europy, przez Bussego (1963, 1969). Określono na jego podstawie m.in., że około 70% polskiej populacji kawki wędruje a ptaki te zimują od Węgier, Czech i Austrii, przez Niemcy i Francję, aż do wybrzeży Atlantyku i podnóży Pirenejów. Pozostałe ok. 30% pozostaje na zimę w kraju, nie oddalając się od miejsca urodzenia (Busse 1963). Poza wędrownkami i miejscami zimowania materiał z obrączkowania kawek wykorzystano też do oceny śmiertelności w poszczególnych grupach wiekowych i w skali roku, średniej długości życia, przywiązania do miejsc wyklucia w kolejnych sezonach (Busse 1963, 1969).

Stan obecny

Obecnie kawki, ze względu na trudną dostępność ich miejsc lęgowych i małe zainteresowanie tym gatunkiem, znakowane są w Polsce bardzo nielicznie. W 2000 roku oznakowano w Polsce tylko 34 kawki: 1 pisklę i 33 lotne, w 2001 roku 36 os.: 1 pisklę i 35 lotnych, w 2002 roku 34 os.: 26 piskląt i 8 lotnych (dane Zakładu Ornitologii PAN w Gdańsku, www.stornit.gda.pl), a w 2003 roku 60 os.: 28 piskląt i 32 lotne (Mokwa et al. 2004). Było to mniej niż w latach 1931–1939 i 1945–1960, gdy obrączkowano ich średnio ok. 100 rocznie (Busse 1963). W związku z małą ilością obrączkowanych ptaków do Zakładu Ornitologii PAN docierają tylko pojedyncze wiadomości powrotne, nie pozwalające na wyciąganie szerszych wniosków.

Potrzeba intensyfikacji znakowania

Na informacjach Bussego (1963, 1969) nadal opierają się wyniki przedstawiane w najnowszych polskich monografiach ornitologicznych (Kuźniak 2000, Walasz 2000, Tomiałojć & Stawarczyk 2003). Skrócenie wędrówek polskich populacji wielu gatunków ptaków stawia jednak aktualne pytanie, czy i w przypadku kawki większa część naszej populacji nie jest już obecnie osiadła. Zagadnienie to można rozwiązać tylko poprzez intensyfikację znakowania tych ptaków i otrzymywania wiadomości powrotnych.

W 2004 roku zainicjowano w Wielkopolsce program badań biologii lęgowej kawek (koordynator P. Zduniak), który ma dostarczyć danych dotyczących: terminów przystępowania do lęgów, wielkości zniesień, sukcesu lęgowego, wielkości i przyczyn strat gniazdowych, dyspersji polęgowej ptaków, terminów i szlaków wędrówek oraz miejsc zimowania.

Kolorowe obrączki i ich odczytywanie

W ramach niniejszych badań w celu śledzenia losów poszczególnych ptaków są one znakowane standardowymi obrączkami Zakładu Ornitologii PAN. Ponadto duże pisklęta i ptaki dorosłe otrzymują na prawą nogę plastikowe obrączki o wysokości 2 cm i średnicy 7 mm, koloru czerwonego z dobrze widocznym pionowym, białym kodem (1 litera i 2 lub 3 cyfry). Zastosowane kolorowe obrączki posłużą do określenia m.in. czasu przebywania ptaków w miejscu ich urodzenia i powracania do tych miejsc w kolejnych sezonach.

Możliwość odczytywania obrączek z daleka daje szansę włączenia do programu obserwatorów ptaków nie będących obrączkarzami. To z kolei, wraz z intensyfikacją znakowania, pozwolić może na uzyskiwanie znacznie większej ilości wiadomości powrotnych niż obecnie, jak przy innych gatunkach, gdzie zastosowano kolorowe obrączkowanie (por. Mokwa 1999).

Metody

Zasadniczą grupę znakowanych kawek stanowią pisklęta. W niniejszych badaniach najczęściej dostępnych gniazd było umieszczonych w kominach, pojedyncze w zakamarkach budynków za załomami rynien, w otworach wentylacyjnych i 1 w budce lęgowej zawieszzonej na wieży kościoła. Większe pisklęta wydobywano z kominów za pomocą specjalnego, długiego czerpaka. Składał się on z długiej tyczki (dla ułatwienia transportu montowanej z 2–3 elementów przed użyciem), zakończonej metalową obręczą z luźnym, płóciennym woreczkiem.

Wszystkie elementy czerpaka muszą być bardzo solidnie umocowane, aby któryś w głębokim, wąskim kominie lub szybie nie odpadł i nie utrudniał dorosłym dostępu do piskląt. Za pomocą czerpaka powinny być wyciągane tylko duże pisklęta, które same czepiają się pazurami woreczka, ułatwiając ich wyciągnięcie. Ponadto manipulacje przy małych pisklętach są dodatkowo niewskazane, gdyż do 10. dnia życia nie mają one efektywnej termoregulacji i muszą być prawie bezustannie dogrzewane

przez rodziców. Dopiero w okresie od 10. do 25. dnia pobytu w gnieździe dogrzewanie jest ograniczane, a pisklęta osiągają całkowitą zdolność termoregulacji w ostatnich 7–10 z ok. 35 dni pobytu w gnieździe (Kamiński 1985). Dlatego obrączkowanie najlepiej prowadzić ok. 25. dnia pobytu w gnieździe, gdyż później można spowodować przedwczesny wylot niezupełnie jeszcze sprawnych młodych.

W Stargardzie Szczecińskim młode kawki odłowiono w sieć ornitologiczną (Ł. Borek). Pojedyncze próby odłowu w Ostrowie Wlkp. lotnych ptaków w pobliżu gniazd i na żerowisku za pomocą pułapki zatrzaskowej nie powiodły się, ale być może okazały się udane w okresie zimowym.

Wyniki

Łącznie w sezonie lęgowym 2004 w Południowej Wielkopolsce oznakowano kolorowymi obrączkami 57 kawek, w tym 56 piskląt (11 w Ostrowie Wielkopolskim, 28 w pobliskim Jankowie Przygodzkim i 17 w Mroczeniu k. Kępna) i 1 dorosłego samca przy pisklętach. Ponadto w niniejszym programie 4 młode, lotne kawki kolorowo oznakował po sezonie lęgowym Łukasz Borek w Stargardzie Szczecińskim. Na początku 2005 roku do programu dołączyli kolejni obrączkarze – Piotr Wencel i Tomasz Tumiel – którzy kolorowo znakują ptaki zimujące w Lublinie i Białymstoku.

Aktualna informacja o niniejszym projekcie dostępna jest na stronie Południowowielkopolskiej Grupy Ogólnopolskiego Towarzystwa Ochrony Ptaków: <http://www.pwg.otop.org.pl/obro10.php>.

Kolorowe znakowanie w Europie

Polski program jest jednym z 6 programów kolorowego znakowania kawek w Europie wykazywanych na stronie internetowej www.cr-birding.be, poświęconej kolorowemu znakowaniu ptaków i afiliowanej przez Europejską Unię Obrączkowania Ptaków EURING. Programy te jednak nie tworzą całości, nie mają ustalonego schematu znakowania, kolorowe znakowanie tego gatunku nie ma także koordynatora w skali Europy, co ułatwiałoby obieg informacji.

Obrączki bardzo podobne do używanych w Polsce, czerwone z białym kodem, ale złożonym z 1 litery i 2 cyfr (kody A00-A99), stosowane są od 2004 roku w Niemczech (A. Buss). W Finlandii w latach 1997–1998 oznakowano ok. 200 kawek, używając białych obrączek z czarnym kodem złożonym z litery C i 2 cyfr (Finnish Ringing Centre, University of Helsinki). W Belgii stosowane są obrączki z kodem cyfrowym oraz z adresem i numerem telefonu (A. Cools).

W Holandii obrączki zakładane są na obie nogi kawki w kolorach: czerwonym, jasnoniebieskim, żółtym i jasnozielonym (S. Verhulst, Department of Biology, Rijksuniversiteit Groningen). Z kolei od początku lat 80. w Szkocji, w pobliżu West Linton w regionie Borders, kawki znakowane są znaczkami skrzydłowymi (P. Green, Zoology Department, The University, Edinburgh).

Możliwości współpracy

1. Ornitologów i obserwatorów ptaków z całej Polski prosimy o zwracanie uwagi na kolorowo oznakowane kawki (np. w czasie obserwacji mew na wysypiskach śmieci), a w razie ich stwierdzenia przesyłanie wszelkich informacji (data i miejsce obserwacji, kolor i numer obrączki, okoliczności obserwacji, np. wielkość stada, wszelkie inne uwagi, nazwisko obserwatora) na adres Biura Obrączkowania Zakładu Ornitologii PAN (ring@stornit.gda.pl), z kopią do Pawła T. Dolaty (makri25@poczta.onet.pl). Obiecujemy szybką i dokładną informację o każdej zaobrączkowanej przez nas kawce.
2. Obrączkarzy ptaków z całej Polski zainteresowanych zakładaniem kawkom w następnych sezonach kolorowych obrączek, choćby w pojedynczych lęgach, prosimy o kontakt z Pawłem Dolatą: makri25@poczta.onet.pl w celu ustalenia możliwości i warunków wspólnego zakupu kolorowych obrączek.

Podziękowania

Ptaki obrączkowano na podstawie zezwolenia na obrączkowanie dla Pawła T. Dolaty nr 43/2004 z Zakładu Ornitologii PAN, wydanego z upoważnienia Krajowej Komisji Etycznej. Za umożliwienie dostępu do gniazd kawek dziękujemy: panu Jakubowi Małeckiemu i pracownikom Starostwa Powiatowego w Ostrowie Wielkopolskim, panu Wawrzynowi Chmielewskiemu z Urzędu Miejskiego w Ostrowie Wielkopolskim, panu dyrektorowi Zespołu Szkół w Jankowie Przygodzkim Aleksandrowi Ziobro, pani dyrektor Przedszkola w Jankowie Przygodzkim Marii Boguckiej oraz pani dyrektor Gimnazjum w Mroczeniu Ewie Bagińskiej.

Literatura

- Busse P. 1963. Wyniki obrączkowania ptaków w Polsce. Rodzina *Corvidae*. Acta Ornithol. 7, 7: 189–220.
- Busse P. 1969. Results of ringing of European *Corvidae*. Acta Ornithol. 11, 8: 263–328.
- Domaniewski J. 1933. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1931. Acta Ornithol. Mus. Zool. Pol. 1: 1–18.
- Kamiński P. 1985. Growth and development of thermoregulation in the Jackdaw nestlings. Zesz. Nauk. Filii UW 48, Biol. 10: 51–68.
- Kuźniak S. 2000. *Corvus monedula* L., 1758 – kawka. W: Bednorz J., Kupczyk M., Kuźniak S., Winiecki A. Ptaki Wielkopolski. Monografia faunistyczna. Bogucki Wyd. Nauk., Poznań, s. 506–507.
- Mokwa T. 1999. Ciekawsze wiadomości powrotne. Biuletyn Obrączkarski 15: 24–32.
- Mokwa T., Nowakowska M., Zawadzka A. 2004. Sprawozdanie z obrączkowania ptaków w roku 2003. Zakład Ornitologii PAN, Gdańsk.
- Rydzewski W. 1949a. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1938. Acta Ornithol. Mus. Zool. Pol. 4, 1: 1–113.
- Rydzewski W. 1949b. Sprawozdanie z działalności Stacji Badania Wędrówek Ptaków za rok 1939. Acta Ornithol. Mus. Zool. Pol. 4, 2: 115–221.
- Szczepski J.B. 1951. Sprawozdanie z działalności Stacji Ornitologicznej w latach 1945–48. Acta Ornithol. Mus. Zool. Pol. 4, 5: 237–272.
- Szczepski J.B. 1970. Sprawozdanie z działalności Stacji Ornitologicznej za lata 1955–1957. Acta Ornithol. 9, 4: 103–176.

- Szczepski J.B. 1976. Sprawozdanie z działalności Stacji Ornitologicznej w Górkach Wschodnich za lata 1958–1962. *Acta Ornithol.* 15, 4: 145–276.
- Tomiałoć L., Stawarczyk T. 2003. Awifauna Polski. Rozmieszczenie, liczebność i zmiany. PTPP „pro Natura”, Wrocław.
- Walasz K. (red.) 2000. Atlas ptaków zimujących Małopolski. MTO, Kraków.